

Quintessence philolog
ЛУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у Београду, М. РЕШЕТАРА, проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду.

КЊИГА V.

БЕОГРАД 1925—1926.

Српски рукописи Јерусалима и Синаја.

1908. год. провео сам шест месеци на Синају и у Јерусалиму. Ово сам време посветио изучавању и описивању словенских рукописа у библиотекама манастира Св. Катарине на Синају, Јерусалимске Патриаршије и манастира Св. Аврамија у Јерусалиму. У овом последњем затекао сам само руске и бугарске рукописе, али прве две библиотеке пружају богати материјал за изучавање старе српске књижевности.

Словенске рукописе Јерусалимске Патриаршије већ је описао проф. Н. Красносељцев: „Славянскія рукописи Патріаршей бібліотеки въ Ерусалимѣ“ („Православный Собесѣдникъ“, децемб. 1888 г.).¹ На жалост Красносељцев не даје никаквих података о језику рукописа, те се према његовом опису не може увек одредити са сигурношћу народност писца.

По моме мишљењу српски су рукописи Бр. 1, 4, 5, 6, 10, 11, 19, 22. Они су раније припадали манастиру Св. Арханђела Михаила и Гаврила, Лаври Св. Саве Освећеног и манастиру Св. Крста. Али како су српске књиге доспеле у ове палестинске манастире? Манастир Св. Арханђела основао је краљ Милутин (1282.—1321. г.)² у Јерусалиму и од тог доба у току неколико векова он је био главно средиште српског монаштва у Палестини чак до 1636.—40. г., кад су унутрашње размирице и оскудица у средствима нагнале Србе да га уступе грчком патриарху Теофану.³ Није дакле чудо што у њему има српских књига. У Лаври Св. Саве још је Св. Сава затекао руске монахе, који су живели у засебном манастиру Св. Михаила.⁴ Може се претпоставити да је у њему било и српских монаха. Забачени потпуно међу туђе народности, Словени у Палестини радо су се скупљали око заједничког центра. Стога се и сам Св. Сава настанио баш у руском манастиру.⁵

¹ Ја се служим посебним отиском, Казань, 1889 год.

² Јиречек: Историја Срба, III, 87.

³ Н. Дучић: Српски Арханђелски манастир у Јерусалиму, задужбина краља Милутина, Годишњица Николе Чупића, IX, 239.

⁴ Живот светога Симеуна и Светога Саве. Написао Доментијан. Изд. Ђ. Даничић. Биоград. 1865. Стр. 272.

⁵ Љ.

Нема сумње да је у овом манастиру било и бугарских и српских књига. Сам је Св. Сава откупио од Латина у Акри цркву Св. Ђурђа, па и у самом Јерусалиму на Сиону откупио је кућу св. апостола Јована Богослова и сазидао тамо „свој манастир“, како кажу његови биографи.¹ Ове је цркве он покљонио као метохе Лаври Св. Саве. Тако је Св. Сава створио за српске монахе јак и поуздан положај у овој чувеној палестинској Лаври. Неколико векова доцније српски је утицај у њој постао још јачи. 1504. године српски манастир Св. Арханђела примио је старатељство и бригу о одржавању Лавре, која је пала у највећу беду. Скоро 140 година, до саме пропасти српског монаштва у Палестини, Срби су руковали и владали Лавром. 1612. године они су чак сазидали у њој велику кулу са црквом у част Св. Симеуна Мироточивог.² Дакле у ово доба у Лаври Св. Саве свакако су били српски калуђери, српска служба и српске књиге. Мање је јасна историја манастира Св. Крста. Из њега су донети у Патриаршију рукописи грчки, арапски, ђурђиански и словенски.³ Ова чудновата појава налази донекле објашњење у једном месту Доментианове биографије Св. Саве. У Јерусалиму, каже он, Св. Сава „*иде въ манастирѣ иверьскѣи въ свейномъ иподъножѣи нго; и шѣоу ипоклонивъ се чьсѣиьно ипо иподобию божѣи иподъножѣи, и свейшоу лишоурьгию слоуживъ на мѣсѣиь свейшааго и чьсѣиьнааго дрѣва, на нѣмъ же ипрѣчисѣиьти нозѣ божѣи ипрѣзвожденъ бысѣи, и шѣоу много злашѣо даешѣ на брашѣиство и на създанимъ иполашѣи нмоу, много любе свейшоу цркъвъ шѣоу, и самъ хошѣ ипрѣбываши въ манастири шѣомъ, нже и дьньсѣ шѣиомѣиь иполашѣи нго съиьворениа и ипомень родишѣелю нго и шѣого самого.*“⁴ Из овог се види да се за време Св. Саве, а у најмању руку у доба Доментианово, манастир Св. Крста звао *иверьскимъ* (ђурђианским), дакле или пре тога или — што је вероватније — баш у то време био је у рукама Ђурђианаца. Према овоме сведочанству Свети Сава је хтео да се настани у овом манастиру и зато је сазидао у њему „*иполашѣи*“, које су постојале и у време Доментианово. Зна се да је Св. Сава променио доцније своју намеру, и главно српско седиште у Палестини створио је у Лаври Св. Саве, али српски рукописи које нам је манастир Св. Крста сачувао до краја XIX в. показују да Св. Сава

¹ Љ. 273, 362; Живот Светога Саве. Написао Доментиан (погрешно уместо Теодосије). Изд. Ђ. Даничић. Биоград. 1860. Стр. 186.

² Н. Дучић *op. cit.*

³ Красносельцев, 7.

⁴ Стр. 267.

ни овде није бацао улудо српско благо. Изгледа да је он и овде населио српску монашку колонију и створио мали духовни центар за Србе, како је радио и у свима осталим манастирима у којима је зидао зграде и за које је трошио новац.

Пошто су рукописи описани, ја ћу их овде само побројати.

Из манастира Св. Арханђела донети су у Патриаршију:

Бр. 1. Триод цветни, *in folio*, на хартији, писан полууставом 1374. год. Њега су преписали на Синају јеромонах Јаков и монах Јаникије нарочито за манастир Св. Арханђела. Од ове двојице имамо још други триод на хартији исте године, написан за исти манастир, а који се сад налази у тако званој библиотеци Норова.¹

Бр. 6. Октоих, *in folio*, на хартији, писан полууставом XVI в. Овај је рукопис достојан пажње нарочито због записа, такође XVI в., који садржи име јединог познатог нам игумана српског манастира Св. Богородице на Синају и манастира Св. Арханђела у Јерусалиму, те нам сведочи да је у то доба српска монашка колонија још постојала, па чак је имала и игумане српске народности.

Лаври св. Саве припадао је Бр. 10: Паренесис Јефрема Сирина, *in folio*, на хартији, писан полууставом XV—XVI века. Већи је део словенских рукописа ове Лавре однео у Русију Норов.²

Из манастира Св. Крстав оде порекло:

Бр. 19. Јеванђеље службено, *in quarto*, писано полууставом XVI в. на пергаменту-палимпсесту.

Бр. 22. Он је унесен у опис под насловом „Часослов“ XIV в., али у ствари то је у рукописној словенској књижевности најбогатији зборник празноверне садржине, писан 1498. године. Писан је на хартији, *in 16°*. Почиње се заиста часловцем, па онда иду одломци из других богослужбених књига, али између њих уметнути су и ови чланци: „Слово“ премудрог Соломона о сретним и несретним данима недеље, л. 106.—106. б., „*Лешоу всемоу сказаніе ш дни еже въ лоуне*“, други чланак о сретним и несретним данима, л. 419.—428 б., коледник, т. ј. гатања о роду жита и других усева према дану на који падне Божић, л. 127.—128 б., громник (гатање по грому) од јануара до августа, л. 129.—131 б., други громник од новембра до августа, л. 376.—377., трећи громник, који се почиње од септембра, л. 429.—430 б., луник (гатање по месецу), л. 377 б.—

¹ Востоковъ: „Филологическія наблюденія“. „Описаніе воровскихъ рукописей“, 178.

² Востоков, 172.

378., астролошки чланак о знацима зодијака, л. 378 б.—401 б., трепетник (гатање по треперењу мишица), л. 399 б.—401 б., савошник, л. 402.—407 б., врачевник, зборник савета, 72 на броју, за различите болести, враџбинске природе, л. 383.—399., молитве од злог духа, делом апокрифске, л. 180.—194., амајлија од имена Божјих и Св. Богородице, л. 194 б.—197., апокрифне молитве: „од мишева“, л. 197 б., „о пчелама“, л. 197 б., 413 б., „од свакога зла“, л. 199.—200., „од нежита“, л. 410., за зубе „од црва-мигрини“, л. 410 б.—411., „од урока“, л. 411 б.—413., „за заустављање крви из носа“, л. 413., 418.—418 б., „од треска“, л. 413 б., „од ђавола“, л. 414 б., „од змија“, л. 414 б.—416 б., „од запора воде“, л. 417.—417 б., и друге, враџбински савети, како да се нагони неко да воли, и слични, л. 381.—382 б.

Порекло старих српских рукописа нисам могао одредити. Ево их: Бр. 4. Минеј службени за септембар, октобар, новембар, на пергаменту, *in folio*, уставног писма, XIV в.

Бр. 5. Триод посни, на хартији, *in folio*, полууставног писма, XVI в. Може бити да је писан управо 1594 године.

Бр. 11. Псалтир, на хартији, *in quarto*, полууставног писма, XVI в.

Из овог се види да од свих рукописа Јерусалимске Патриаршије највише интереса и важности има Бр. 22. Овај је споменик управо од неоцењиве вредности. Колико знам, у читавој словенској књижевности нема другог зборника разноврсних гатања, врачања и апокрифских молитава, који би се могао такмичити са њим својом старошћу и потпуношћу. Ова пак врста књижевности не само што је била доста проширена, него је била од јакога утицаја на народну књижевност и душу. Важност јерусалимскога зборника повећава се тиме, што он стоји с једне стране у несумњивој вези са словенском литературом гатања, врачања и празноверних молитава,¹ а с друге даје могућности да се покаже њена веза са аналогичном литературом византиском,² а преко ње чак и са јеврејском. Зато овај рукопис заслужује највећу пажњу и најбрижљивије проучавање.

Мање је позната словенска библиотека манастира Св. Катарине на Синају. Неколико је података о њој штампао Порфирије Успенски,³

¹ Красносељцев, 26—27.

² *Иб.*, 27—28.

³ Первое путешествие въ синайскій монастырь архим. Порфирія Успенскаго въ 1845 году. Спб. 1856. Стр. 208, 214—224.

затим је архим. Антонин дао кратак опис свих њезиних рукописа.¹ На жалост, тај је опис сувише кратак и површан. Он не пружа готово никаквих података о језику, правопису, рукопису, величини споменика; врло мало каже и о његовом садржају. Наслов, век рукописа, општи карактер писма, материјал на коме је писан — то је готово све што нам даје Антонин. Осим тога, он је још додао на крају описа да не може гарантовати да су рукописи баш из оног века који је он одредио. Али морамо му бити и на томе захвални, јер он није стручњак, а досад нико други није урадио ни оволико.

Рукописи пак манастира Св. Катарине заслужују највећу пажњу, нарочито од стране Срба. Ми у њима налазимо богати извор скупог градива за стару српску књижевност, и њихово проучавање може бацити нову светлост, како на развој саме српске књижевности, тако и на улогу коју је она имала у развоју књижевности православног словенства.

Ови су рукописи донети у библиотеку манастира Св. Катарине из манастира Св. Богородице, који се некад налазио такође на Синају. Изгледа да је на Синају одавна постојала словенска монашка колонија. Најстарији споменици ове библиотеке припадају XI веку. То су чувени глагољски Синајски псалтир и Синајски требник. Обе су књиге богослужбене, намењене за употребу. Старо доба није имало смисла за колекционирање. Зато су ове књиге морале доћи на Синај још у доба кад је глагољско писмо било у пуном јеку, дакле не доцније од прве половине XII века. Стога морамо и оснивање словенске колоније на Синају датирати XI или првом половином XII века.

Први су насељеници били из Македоније, пошто су не само ови глагољски споменици македонског порекла, него и најстарији ћирилски рукопис библиотеке. Он се налази у опису Антонинову под Бр. 2. То је неколико листића из пергаментног четворожеванђеља, који се језиком и рукописом тако подударују са Добромировим јеванђељем да изгледају као одломак истог. Стога држим да и ови листићи, као и Добромирово јеванђеље, припадају почетку XII века.

На другом путу на Исток, Св. Сава је провео фебруар—април 1235. године на Синају.² Он се настанио у манастиру Св. Богоро-

¹ Изъ записокъ синайскаго богомольца. Труды Кіевской Духовной Академіи, 1873 г., септембар, 348—354.

² Анд. Гавриловић. Свети Сава. Преглед живота и рада. Стр. 198. Уп. Ковачевића: Годишњица Н. Чупића, III.

лице,¹ и по томе изгледа да је ова словенска колонија имала своје седиште баш у томе манастиру. Као што се раније у Лаври Св. Саве српски светитељ настанио у руском манастиру, тако је и на Синају он изабрао место где је нашао словенске калуђере, словенски језик и словенску службу.

Краљица Јелена с синовима богато је обдарила Синај и Раиту,² и то свакако показује да је ту у то доба било и Срба. И, заиста, кад је већ Св. Сава основао у Палестини јако српско огњиште, Срби су неминовно морали да дођу и на Синај. Ово потврђује и Синајска библиотека. Она има више српских рукописа који спадају у XIII—XIV, а неки, може бити, чак и у XII век.

Најзад, од средине XIV в. имамо несумњиво сведочанство да су тада на Синају, баш у томе манастиру Св. Богородице, где се некад бавио Св. Сава, заиста живели српски монаси, и то у заједници са Грцима. То су три записа Јакова, митрополита серског, од 1360. године исте садржине; два су на српском језику: један у Триоду, Бр. 23., л. 293, други у Пентикостару, Бр. 24, л. 373, трећи на грчком у истом рукопису, л. 373 б. Изгледа да је овде у то доба било и Бугара. У библиотеци имамо три рукописа XIV в.,³ које је написао неки јеромонах Методије, пореклом Бугарин. Тольки број његових рукописа, сакупљен на истом месту, побуђује нас да мислимо да је његов живот и рад знатним делом протекао у овом манастиру. Може бити да је било и Руса, пошто има и руских рукописа.⁴

У току времена српски је елеменат у овом манастиру надвладао. Срби су имали неко време чак и игумане српске народности. Један је запис од XVI в. у рукопису Бр. 6 Јерусалимске Патриаршије сачувао сведочанство о томе, па чак и име неког иџакима, који је био иг*менъ оу синаискою гор*,⁵ свакако у Св. Богородици. Изгледа да је значај Срба на Синају порастао у вези са утицајним положајем који су Срби стекли у Палестини у XVI веку кад су узели у своје руке Лавру Св. Саве.

Рукописи Синајске библиотеке и записи у њима сведоче да је ова колонија постојала све до почетка XIX в. Колико знам, последње

¹ Доментиан, 312; Теодосије, 192.

² Животи краљева и архиепископа српских. Написао архиепископ Данило и други. Изд. Ђ. Даничић. Загреб. 1866. Стр. 65.

³ Антонин, 350—351, по његовом опису Бр. 19, 20, 22.

⁴ Њ., 350, Бр. 13, па изгледа и сад изгубљени Бр. 12.

⁵ Красноселцев, 11.

податке о њој даје запис у рукопису Бр. 36: „азѣ харитонъ мѣнахъ рѣлскѣ / положѣлъ сѣе кнѣга / ѿ сѣнаѣскѣ мѣнастѣрѣ / кѣга тѣ седѣхъ мѣ / ца сѣ мѣтѣдѣе а ѿ ѣ мартъ“. Дакле 1818. године на Сѣнају још је било словенских калуѣера.

Доцније су Грци престали да прѣмају Словене у мѣнастѣре Св. Земље. Тада се и сѣнајска монашка колонија полако угасила.

Ови подаци објашњавају, како је постала сѣнајска словенска библиотека, а уз то и њен карактер.

Архим. Антонин затекао је у мѣнастиру Св. Катарине 38 рукописа. Неки су нам већ познати.

То су чувени глагољски споменици XI в.: Сѣнајски требник и Сѣнајски псалтир, Бр. 37 и 38, и одломак (23 листа) из пергаментног четворојеванђеља „средњѣбугарске“ редакције, прве половине XII века, Бр. 2.

Ту су три рукописа XIV в. које је писао бугарски јеромонах Методије: два октоиха, Бр. 19 и 20, и богородичник, Бр. 22. Текст је свих рукописа „средњѣбугарски“, али први од њих, Бр. 19, има на л. 2.—2 б. службе српске редакције и запис, писан истим мастилом а изгледа и истом руком. „Сѣю кнѣгѣ даде гѣургѣ логоѣетъ гѣ црѣе. прѣстѣи / бѣи гѣорѣ сѣнаѣскимъ. бѣ да га прѣсти.“ Рукопис је на хартији, in folio, писан уставом XIV в., врло је знатан, јер је у запису на л. 217. сачувао интересантне податке о кнѣжевом раду неког старца Јована из атонске Лавре Св. Атанасија: Новѣм ѿ тѣихъ конецъ сѣ бѣгѣ трѣ... иже ѣ ѣложѣнна/прѣпѣбнога ѿца нашего ѿ старѣца. прѣложивъша / го ѣзъ грѣчьскѣ въ блѣгарскѣи нашъ ѣзыкѣ. сѣа / ѣзбрѣвъшо въ стоѣ горѣ аѣонстѣи. ѣ лаврѣ бѣгоно / снааго ѿца наше аѣанасѣа: любовѣи ѣ желѣниѣмъ, / ѣ блѣгѣи стѣго дѣа. прѣложи ѣ ѣспѣса кнѣги, ѣхъ же/ѣмена зѣ. тетраѣуль. прѣшѣапль. лѣтоургѣж. типѣ / псалтирь. ѣѣкарѣ минѣж. аѣристь. бѣгѣслоѣва. / лѣстѣвиѣж. ѣсаака. варлаама. дѣроѣѣа. патѣрикѣ / анѣтѣи. ѣ ѣна мнѣга. сѣчѣни ѣ прѣдаде бѣжѣвнѣи / ѣ стѣйѣмъ црѣкѣамъ. блѣгарскѣи земѣ. ѣ оукра/сѣи ѣ ѣко же нѣкѣми оутѣварѣи црѣкѣми. ѣ ѣще / же, мнѣси ѣ мирѣстѣи вѣси. ѣлѣци бѣшѣ троудо / любѣѣмъ

сѣмъ подражателе. оукрашишъ сѣ дхо / внѣ ѿко чѣда цркѣвнаа све-
 тоѡбразнаѣ. ѿ того / ради, вѣчнаа памѣ ѿ ѡ ѡн'н ѡ старцоу. второмъ /
 твор'цоу, паче же тѣзойменитоу. ѿ ѡ. ѿ ѡсѣфѣ. / ѡ ѡфанѣ. космѣ. ѿх
 же млтвами, настави / на на пѣмъ покаанѣа. ѿ помлоуи ны бѣ. ѿко
 блѣ / ѿ члѣклобець . . . млтвами прчтыж бѣж ѿ всѣ / стѣхъ, ѡмѣнъ:
 ~ ~ ~ ~ ~ / Сега ради ѿ азѣ грѣшны ѿ хоудый, ѿ послѣ / дни
 вѣсѣхъ. ѿ недостѡинъ нарѣсѣа ѿме / немъ ѿночьскѣмъ, меѡѡдѣ,
 нѣ ѿ ѿеромона (л. 217.) понѣдишъ ѿ азѣ. ѡмъ слад'кы ѿзводъ стар-
 цѡвѣ. / ѿ ѿспѣса нѣколико книгѣ. ѡлтирѣи до ѡ. / чѣснику. ѡ.
 литурѣгѣ. д. лѣствица. г. ѿ ѿ / на многа. постѣди же ѿзведѡ сего
 ѡсмогласни/ка изъ агристь слад'кы . и състави ѿго сѣце до ко/нѣа.
 въ немъ же сѣ. слоуж'бы в'сѣ ѡмъ всрсѣни. н. / ѿ катаднѣвнаа пѣнѣа
 ѿ ноц'наа. неизмѣ'ннѡ, по / каанѣа всѣ. ѿ пѣсни слад'кыж ѡулкыж.
 ѿ бла / говѣстѣи. ѡ. ѿ миронѡсиць нагрѡбныж пѣ/снѣи . . . мола же
 вѣсѣкого. ѿли братѣа моѡ ѿноци / ѿли ѿ мир'стѣи хѡлюбѣви., ѿще
 до ко дойдѣ сѣа / книга. ѿли слоужѣти въ ней. ѿли прѣписовати. /
 ѿ ѡбращете нейсправленнѡ по слабѡмѣ оумѡу / моему. не поно-
 шаще злослѡвите. да ѿ вѣ / мѣздѣ прѣимете, ѡмъ га ба. дажцаго
 мтвы / молащѣмъ ѿ блѡща лѣта прѣведныхъ. / ѿ помѣнѣте,
 ѿко никто же въ члѡкохъ ѿмѡ / съврѣшеное. тѣчиж Ѣдинъ бѣ. ѿ
 тѡмоу / слава въ вѣкы вѣкѡмъ, ѡмѣнъ." (л. 217 б.)

Затим су нам познати:

Бр. 23, триод, и Бр. 24, пентекостар, које је поклонѣо митро-
 полит српски Јаков. Оба споменика припадају средини XIV века,
 писана су на хартији, in folio, уставом. Оба су „средњобугарске“
 редакције, али имају познати нам српски запис Јакова.

Бр. 36. Тумачење јеванђелско, преписано 1770. године са руског
 од Никифора, монаха рилског манастира, са новобугарским особѣ-
 нама.

Бр. 13. Часослов на пергаменту, in 12°, писан уставом, XIII—XIV. в., руске редакције.

Сем тога имамо још један бугарски рукопис: Бр. 25, минеј, на хартији, in folio, писан уставом, XIV в.

Рукопис Бр. 12 изгубљен је пре мог доласка на Синај. За рукописе Бр. 1 и Бр. 11 сад се, на жалост, не сећам, какве су редакције.

Сви су остали рукописи српске редакције, и то су:

Бр. 3. Четворојеванђеље, на бомбицину, in 12°, XIV в., писано лепим уставом, са цинобаром, по 19 реди на страни, од јеромонаха Јована.

Бр. 4. Апостол, на пергаменту, in 8°, XIII в., писан лепим уставом, са цинобаром, по 22 реда на страни. Почетка нема. У месецеслову под 13. фебруаром налазимо памет Симеона Мироточивог, краља српског.

Бр. 5. Апостол службени, на пергаменту, in 4° XII—XIII. в., писан неједнаким уставом, са цинобаром, у два ступца по 29 реди. Почетка нема.

Бр. 6. Псалтир, на пергаменту, in 16°, XIII. в., писан ситним уставом, са цинобаром, по 20 реди на страни. Ни почетка ни краја нема. Почиње се рукопис 24. псалмом, а завршује се песмом Ананије са друговима.

Бр. 7. Псалтир, на пергаменту, in 16°, XIII. в., писан лепим уставом, по 15 реди на страни. Почетка нема. Рукопис се почиње 3^м псалмом. Међу кафизмама уметнути су тропари и молитве. За псалмима иду 10 песама, тропари о умрлим, тропари недељни, псалми одабрани и молитве од саблазни.¹

Бр. 8. Псалтир, на пергаменту, in 32°, XIII—XIV в., писан ситним уставом, по 13 реди на страни. Ни почетка ни краја нема. Рукопис се почиње 60^м псалмом, а завршује се песмом Св. Ане.

Бр. 9. Псалтир, на бомбицину, in 12°, XIV в., писан лепим великим уставом, по 19 реди на страни, са цинобаром. Почетка нема. Рукопис се почиње 19^м псалмом. Изгледа да га је написао исти Јован коме припада и рукопис Бр. 3.

Бр. 10. Псалтир, на хартији, in 4°, XV—XVI в., са сликом цара Давида и орнаментом, писан полууставом, са цинобаром, по 22 реда на страни.

¹ Архим. Антонин држи да бр. 6 и 7 иду чак у XII. век.

Бр. 14. Служабник, на хартији, in 4°, XVII в., писан лепим полууставом, са цинобаром, по 19 реди на страни.

Бр. 16. Требник, на бомбицину, in 4°, XIV в., писан крупним уставом, са цинобаром, по 18 реди на страни.

Бр. 17. Требник, на хартији, in 12°, XV. в., писан уставом, по 18 реди на страни.

Бр. 18. Требник, на хартији, in 16° XVI в., писан ситним полууставом, по 19 реди на страни. Садржи и правила за духовнике од 333 главе.

Бр. 21. Октоих, на бомбицину, in 32°, XIV в., писан неједнаким уставом, са цинобаром, по 16 реди на страни. У почетку додат је део грчког часослова.

Бр. 26 и 27. Два дела празничног минеја, на бомбицину, in 32°, XIV—XV в., писана ситним уставом, са цинобаром. Први део садржи службе од 1. септембра до фебруара, други од 9. марта до 29. августа.

Бр. 28. Минеј празнични (мај — половина августа), на хартији, in folio (28, 8 × 20 *cm*), 274 листа, са 27—28 реди (20 × 13 *cm* текста), писан уставним словима, крупним 2—2.5 *mm*, XIV в. Нема ни почетка ни краја. На л. 272 налазимо одломак службе првомученику Стефану „средњебугарске“ редакције. Хартија је и овде, те је и рукопис такође XIV века.

Бр. 29. Служабник, на пергаменту, in 4°, XIII—XIV в., писан лепим уставом, са цинобаром, по 24 реда на страни. Садржи тројичне каноне у 8 гласова, акатист, ускршњи канон, параклис Богородици, каноне Исусу, анђелу-заштитнику. Краја нема.

Бр. 30. Устав црквени, на пергаменту, in 16°, XIII—XIV в., писан лепим уставом, са цинобаром, по 19 реди на страни. Краја нема. Рукопис се завршује понедељком недеље свих светаца.

Бр. 31. Панегирик, на пергаменту, in 8°, XIII в., писан крупним лепим уставом, са цинобаром, са шареним орнаментом, по 25 реди на страни. Рукопис се почиње животом Св. Катарине, затим иде посланица Пилата Тиверију, па онда хомилије на празнике све редом од рођења Богородице (8. септембра) до рођења Јована Крститеља (24. јуна).

Бр. 32. Панегирик, на хартији, in folio, XIV—XV в., писан лепим танким уставом, са цинобаром, по 22 реди на страни. Садржи 20 хомилија св. отаца на празнике, почињући од беседе на Ускрс Св. Григорија Богослова све до Успенија Богородице (15. августа). Онда иду беседе Максима (прва „сотница“), 19 бе-

седа Петра Дамаскина, 15 беседа Макарија Великог, поуке патриарха Никифора, Синајски патерик врло занимљиве садржине, са непознатим приповеткама из других извора.

Бр. 33. Беседе испосничке, на бомбицину, in 16°, XIV в., писане уставом, са цинобаром, по 21 ред на страни. Рукопис има и сада 54 свеске, ма да је изгубио и почетак и крај.

Бр. 34. Зборник, на пергаменту, in 12°, XIII в., писан неједнаким уставом, са цинобаром и у шареним бојама, по 25 реди на страни. Садржи беседу Јована, игумана синајског, Псевдојевсевијеву беседу о силаску у пакао Јована Крститеља, приповедање о пецима, беседу Јефрема Сирина и др.

Бр. 35. Беседе Исака Сирина, на хартији, in 8°, XV в., писане ситним касним уставом, по 25 реди на страни. Почетка нема.

Већ се из овог кратког прегледа види огромна важност Синајске библиотеке за изучавање српског језика и старе српске књижевности. Ми у њој налазимо девет пергаментских рукописа, од којих бар шест припада XIII в., и то не само књиге богослужбене природе, као што су апостол, Бр. 4 и 5, псалтир, Бр. 6 и 7, него и два зборника делом поучно-религиозне, делом апокрифске садржине, и то Бр. 31 и 34. Неки су од них, можда, чак старији. Архим. Антонин меће Бр. 5, 6 и 7 чак у XII век. XIV-ме веку припада девет рукописа. Три су од њих на пергаменту: псалтир Бр. 8, служабник Бр. 29, црквени устав бр. 30, — пет на бомбицину: јеванђеље Бр. 3, псалтир Бр. 9, требник Бр. 16, октоих Бр. 21, Беседе испосничке Бр. 33, један на хартији: минеј Бр. 28. XV-га су века пет рукописа: бомбицински минеј Бр. 26—27, и на хартији: зборник Бр. 32, требник Бр. 17 и Беседе Исака Сирина Бр. 35. Дакле, имамо укупно, у најмању руку, двадесет споменика, који нису млађи од XV века. То је право богатство за историка српског језика и за палеографа.

Али и у погледу садржаја ови рукописи нису од мање вредности и значаја, да и не говоримо о томе што и јеванђеље, апостол, псалтир, типик и минеј могу и сами бити за стручњака од великог интереса због особина свога текста. На Синају имамо пет дебелих зборника, и то Бр. 31, 32, 33, 34, 35, који су нам сачували читаву књижевност беседа и поука св. отаца, претежно синајских, палестинских и сирских, животописа синајских светаца и испосника, приповедака из монашког и пустињског живота, а на крају и апокрифа.

Многи од ових радова нису досад познати у српском препису, многи се од њих овде налазе у најстаријем од досад познатих словенских преписа, а има међу њима и таквих који су се сачували само овде у једном примерку. За Синајски патерик се под Бр. 32, изгледа, може рећи још више. На рукопису је његовом поред неких приповедака забележено, чини ми се, руком Порфирија Успенскога да их нема ни у грчкоме тексту. Дакле бисмо имали тада у овоме српскоме рукопису најпотпунији и најпоузданији текст овог патерика.

Али како се немарљиво чува ово српско благо! Већ архим. Антонин није затекао у манастиру све рукописе за које Порфирије Успенски пише 20 година раније. Изгубљен је, на пример, врло важан за Србе зборник састављен на Синају у XIV веку од српског јеромонаха Јована: „Словеса душеполезна“. Нисам ни ја нашао све што је било за време Антониново. Нема врло занимљивог рукописа на пергаменту, од XII—XIII века, према одређивању Антонина (Бр. 12). Од јеванђеља Бр. 2, прве половине XII в., остала су само 23 листића. Али су перспективе за будућност још горе. Већ се архим. Антонин жалио да се словенски рукописи не чувају у ризници него у библиотеци. А ја сам их затекао већим делом на прозорима библиотеке, који имају само један рам, тако да снег и киша продиру унутра те кваре рукописе. Готово све су књиге биле влажне. Срце ме је болело од жалости, видећи како труне толико благо, те сам, лист по лист, осушио на сунцу све књиге. Али то ипак неће много помоћи, јер су оне метнуте на старо место, те морају убрзо иструнути. А може се десити и нешто горе. Показивали су ми на Синају монаха, некад простог рибара, који је неко време био истовремено и манастирски библиотекар и лојач. Тај је човек врло оштроумно искористио тако zgodну прилику. Да испуни у исти мах обе своје дужности, он је рукописима распаљивао пећи, нарочито бирајући пергамент, по његову нахођењу, zgodнији за тај циљ. Пре но што је игуман дознао за тај проналазак, вешт библиотекар спалио је више најстаријих грчких рукописа. То је било са грчким књигама, а шта остаје тада за српске?

Ср. Карловци, 27./VI. 1925. г.

Владимир Розов.